

**«ІСТОРИЧНІ» ЗАКОНИ У ПОЧАТКУ МАЙБУТНЬОГО
(ДО ПИТАННЯ ПРО РЕАЛІЗАЦІЮ ЗАКОНУ ПРО ДЕКОМУНІЗАЦІЮ)**

Савченко В. А., професор кафедри соціально-гуманітарних дисциплін ОДУВС, к.іст.н., доцент

Досвід переосмислення минулого є необхідною складовою формування демократичних інститутів, демократичної свідомості, необхідним етапом процесу переходу від диктатури до демократії. Після Великої французької революції 1789 р., революцій 1917 р. в Східній Європі, падіння «Третього Рейху» в 1945 р. вступали в силу «історичні» закони, що докорінно змінювали світогляд суспільства. В СРСР у 1950-х та 1980-х рр. проходив процес десталінізації, але «подолання культу особи» спричинило тільки часткову демократизацію, не зачепивши базові зразки та закони. 1994 р. був прийнятий закон «Про реабілітацію жертв політичних репресій в Україні», але, на відміну від Німеччини 1945 р. (де законодавче вводилося покарання винних у злочинах проти людяності), нова українська влада тоді не розпочала процес політичної люстрації.

Після перемоги «помаранчевої революції» фракції блоку партій «Наша Україна» та Ю. Тимошенко пропонували провести люстрацію кандидатів на керівні пости в органах законодавчої, виконавчої, судової влади, освітніх установах, ЗМІ, на причетність до фальсифікації виборів, співробітництва з КДБ, спецслужбами РФ. Л. Лук'яненко та О. Тя-

гнибок пропонували ввести п'ятирічну заборону на заняття керівних посад в органах законодавчої, виконавчої, судової влади, ЗМІ, особам, які займали керівні посади в КПРС, КДБ, були інформаторами КДБ. 2012 р. від фракції НУНС до Верховної Ради був внесений законопроект «Про люстрацію». Але, жоден законопроект через Верховну Раду так і не пройшов. 2006 р. президент В. Ющенко підписав «історичний» закон «Про Голодомор 1932-1933 рр. в Україні», 2009 р. - указ «Про додаткові заходи щодо вшанування пам'яті жертв Голодомору 1932-1933 рр. в Україні», щодо демонтажу пам'ятників особам, причетним до організації голодоморів, політичних репресій, перейменування населених пунктів, вулиць, пов'язані з іменами таких осіб. Дії України підтримувалися структурами ЄС: Рекомендаціями Парламентської Асамблеї Ради Європи «Про заходи з ліквідації спадщини колишніх комуністичних тоталітарних систем» (1996 р.), щодо необхідності міжнародного засудження злочинів тоталітарних комуністичних режимів (2006 р.), пам'ятників тоталітаризму (2009 р.), резолюцій Парламентської Асамблеї ОБСЄ про неприпустимість звеличення тоталітарних режимів (2009 р.), декларації Парламенту ЄС щодо проголошення дня пам'яті жертв сталінізму і нацизму, резолюції про Голодомор в Україні 1932-1933 рр. (2008 р.).

Знесення пам'ятників В. Леніну в Західній Україні та Одесі в 1990-х рр., демонтування пам'ятника у Києві на Майдані Незалежності, здійснювалися як народна «історична люстрація», так і за рішенням місцевого самоврядування. Процес декомунізації базувався на відмові від комуністичних ідеалів, усуненні комуністичної ідеології з усіх сфер життя суспільства. Неспроможність влади завершити цей процес спонукало до стихійної народної декомунізації - 8 грудня 2013 р., під час революції, в Києві був знесений пам'ятник Леніну, з цього часу по містах і селах України почався «ленінопад» - знищення пам'ятників В. Леніну та радянським державним діячам.

Проведення люстрації державних чиновників стало однією з вимог учасників революції. 16 вересня 2014 р. Верховною Радою був прийнятий закон «Про очищення влади», що визначив правові та організаційні засади проведення люстрації. Як заявляв А. Яценюк, під дію закону потрапить більше мільйона держслужбовців, правоохоронців. Була створена комісія з перевірки діючих керівників органів центральної виконавчої влади, був сформований єдиний реєстр осіб, щодо яких застосовано люстрація. Під дію закону про люстрацію повинні були потрапити ті, що займали посади в КПРС та КДБ, ті, що не можуть пояснити походження майна своєї сім'ї, що підтримували дії окупантів в Криму і в Донбасі.

Закон «Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки» (набув чинності у травні 2015 р.) торкається фундаментальних цінностей людини, його мета - недопущення повторення злочинів тоталітаризму, дискримінації за національною, соціальною, класовою, етнічною, расовою ознаками у майбутньому, відновлення історичної справедливості, усунення загрози суверенітету, територіальній цілісності, національній безпеці України. Закон засуджує комуністичний режим, визначає правові основи заборони пропаганди комуністичної символіки, порядок ліквідації символів. Комуністичний режим 1917-1991 рр. в Україні проводив політику державного терору (порушення прав людини, масові вбивства, депортації, катування, заподіяння моральних та фізичних страждань, порушував свободи совісті, думки, слова). Закон забороняє публічне заперечення злочинного характеру комуністичного та нацистського режимів, поширення інформації, спрямованої на виправдання комуністичного чи нацистського режимів, спрямований проти учасників боротьби за незалежність, виготовлення, поширення, публічне використання символіки тоталітарних режимів (державних прапорів, гербів гімнів, символіка компартії, гасел та цитат керівників компартії). Люди, які будуть виготовляти чи поширювати символіку, пропагувати комуністичний чи нацистський режим, притягатимуться до кримінальної відповідальності (за новою редакцією ст. 4361 Кк). Провести демонтаж пам'ятників, символів тоталітаризму, перейменувати міста, вулиці підприємства, установи (що містять імена посадовців компартії, комуністичної держави, КДБістів, встановленню так званої «радянської влади» в Україні) мають місцеві ради. Вони можуть повернути вулицям історичні назви чи надати нові імена, але якщо місцеві ради не подадуть пропозицій або ж ці пропозиції будуть явно неприйнятними, парламент прийматиме рішення про перейменування на підставі рекомендацій Українського інституту національної пам'яті.

Не чіпатимуть тоталітарну символіку на надгробках, державні нагороди часів СРСР, під заборону не потрапляють оригінали бойових знамен, пам'ятники та назви, пов'язані з опором та вигнанням нацистських окупантів з України, з розвитком української науки та культури за часів СРСР, п'ятикутна зірка та червоний прапор, якщо вони не використовуються у вигляді символіки тоталітарних режимів. Партія, що пропагує комуністичний режим не зможе висувати кандидатів на виборах президента, народних депутатів, органів місцевого самоврядування. Закон зобов'язує державу розслідувати злочини геноциду, військові злочини, злочини проти людства і людяності, здійснені комуністами й нацистами в Україні, впорядкувати місця поховань жертв цих злочинів, зробити відкритими і оприлюднити дані про них. Архівні документи пов'язані з політичними репресіями стають загальнодоступними [1].

Цей закон підпирають ще низка «історичних» законів, що проголошують визнання і вшанування борців за незалежність, відкривають для людей архіви комуністичних спецслужб, відновлюють історичну справедливість в питаннях II-ї світової війни. Прийняття закону привело до внесення змін у Кримінальний Кодекс України, закони: «Про політичні партії в Україні», «Про громадські об'єднання», «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні», «Про інформаційні агентства», «Про телебачення і радіомовлення», «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців», «Про присвоєння юридичним особам та об'єктам права власності імен (псевдонімів) фізичних осіб, ювілейних та святкових дат, назв і дат історичних подій», «Про інформацію», «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг», «Про місцеве самоврядування в Україні», «Про географічні назви», «Про вибори народних депутатів України», «Про вибори Президента України», «Про вибори депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, місцевих рад та сільських, селищних, міських голів».

16 грудня 2015 р. Окружний адміністративний суд Києва заборонив діяльність КПУ. Під закон «Про декомунізацію» підпали 107 друкованих ЗМІ, які мають змінити свою назву. У жовтні 2015 р. Український інститут національної пам'яті оприлюднив список з 520 осіб, прізвища яких не можуть вживатися в назвах міст, вулиць, назви мають бути змінені (керівники КПРС, вищих органах влади, управління СРСР, УРСР, співробітники ЧК—КГБ, ті, хто встановлю-

вав радянську владу в Україні, переслідував учасників боротьби за незалежність»)[2]. Над списком необхідна ще копійка праця, бо багато «діячів» до нього не потрапило, в той же час до цього списку попав анархіст А. Железняков, який не мав відношення до захоплення більшовиками влади в Україні, не був ані членом комуністичної партії, ані працівником КДБ (приїхав в України вже після захоплення влади більшовиками, в боях проти УНР не приймав участь, воював з білогвардійцями, румунськими інтервентами, критикував більшовистський режим, яким був проголошений «по-за законом»).

Рада Європи вважає, що декомунізація «переслідує законну мету, але має занадто широку сферу дії, що може призвести до обмеження свободи вираження і перешкоджати партіям в участі у виборах. Закон вводить несправедливі санкції, які повинні бути переглянуті»[3]. Венеціанська комісія надала Україні рекомендації щодо цього закону, що дозволять привести його у відповідність до стандартів Ради Європи, зберігши основне завдання - заборону комуністичної пропаганди.

Правосуддя перехідного періоду має надати історичну легітимність новій владі шляхом остаточного розриву з практикою та ідеологією влади старої. Легітимація нової влади, що затверджується шляхом революції, базується на ідеологемі, що влада стара злочинна, неправова, антинародна. Бажання перегляду історичного минулого виходить з відмови від старих зразків, з необхідності реабілітації жертв і відкриття злочинів попереднього режиму, покарання відповідальних. В постреволюційних країнах зазвичай формується корпус «історичних» законів спрямованих на «подолання минулого», на «розлучення» зі своїм темним минулим. Історична пам'ять у широкому розумінні - це своєрідний пантеон національної ідентичності. Пам'яті людей акумулюються уявлення про героїчні події вітчизняної історії, про видатних діячів і яскраві досягнення країни. Ці уявлення відіграють роль ціннісних орієнтирів, сприяють зміцненню громадянської самосвідомості і патріотизму.

Література:

1. Закон України «Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки»// Електронний ресурс. Код доступу mincult.kmu.gov.ua/control.
2. Список осіб, які підпадають під закон про декомунізацію. Український інститут національної пам'яті/ Електронний ресурс. Код доступу [/memory.gov.ua/publication](http://memory.gov.ua/publication).
3. Закон про декомунізацію визнаний невідповідним стандартам Ради Європи// Електронний ресурс. Код доступу: yuricom.com/ua/legal_news/Zakon.